

VIZUELNI ASPEKT REGULISANJA URBANE SILUETE

Ivana Lukić*

Rezime: Regulisanje urbane siluete datira još od davnina. Kroz primere različitih gradova mogu se sumirati polja urbanističke regulative kroz koja se može postići vizuelno konkurentna silueta koja se šalje van granica države, predstavlja oličenje otvorenog i sigurnog grada i koja ima ulogu magneta za inostrane investicije i ulaganja kao i međunarodnu saradnju. Primenom estetsko/vizuelne regulacije, visinske regulacije, regulacije koridora pogleda (bitnih vizura) kao i odabirom lokacija za pozicioniranje nebodera i drugih atraktivnih gradskih repera može se postići urbana silueta koja je izraz povezujuće teme, odnosno jednog koordinisanog pristupa.

Ključne reči: urbana silueta, regulisanje urbane siluete, estetsko/vizuelna regulacija, visinska regulacija, regulacija koridora pogleda

VISUAL ASPECT OF REGULATION OF URBAN SKYLINE

Summary: Using examples of the cities from different parts of the world we can summarize the fields of the town planning regulations, which can help us to achieve a visually competitive skyline, that is sending the message abroad, representing personification of open and secure city, representing magnetic attraction for foreign investments and international cooperation. Using aesthetical/visual regulation, height regulation, regulation of view corridors (important vistas) as well as the selection of the locations for positioning skyscrapers and other attractive city landmarks, we can achieve an urban skyline which is expression of one comprehensive theme, i. e. a unified and coordinated approach.

Key words: urban skyline, regulation of urban skyline, aesthetical/visual regulation, height regulation, regulation of view corridor

1. UVOD

Pripadnost tematike urbane siluete prvenstveno vizuelnom diskursu urbanih istraživanja govori o potrebi za njenim istraživanjem imajući u vidu da je do današnjih dana vizuelni aspekt urbanog prostora prilično zanemarivan i podcenjivan – suprotno njegovoj važnosti. Visok nivo vizuelnog identiteta urbane siluete je poželjan i može doprinosti ostvarenju uravnoteženog odnosa između njene globalne prepoznatljivosti i lokalne autentičnosti. U zavisnosti od stepena brige grada za makro sliku koja ih predstavlja i poruke koje šalje, može se

komponovati poželjna i prepoznatljiva scena, odnosno, regulisati urbana silueta na nivou plana ili donošenjem određenih zakona, uredbi.

2. URBANA SILUETA

Korišćenje reči "silueta" u urbanom kontekstu (engl. skyline) i njeno odnošenje na objekte na horizontu je skorašnje – ne pre 1876. i uobičajeno je od 1890-tih [1].

Tradicionalno značenje urbane siluete je da je to linija koja razdvaja zemlju od neba. Ili "linija gde se zemlja i nebo sreću" [2]. Nastaje kombinovanjem prirodnih elemenata (drveće, planine, more,...) i onih napravljenih od strane čoveka (arhitektura).

Danas urbane siluete predstavljaju vertikalni plan (projekciju) makro urbane forme (grada ili u

* mr Ivana Lukić, asistent,
Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu

prostornom smislu veće gradske celine). *Silueta prostorne urbane matrice (fizičke strukture grada) je izraz niza individualnih i dominantnih jedinica koje čine primarnu formu, u kombinaciji sa morfologijom terena i sekundarnim prostornim formama.* Dominantni objekti (primarna forma) formiraju osnovni „raster” prostornog izraza grada. Za razliku od njih, sekundarne prostorne forme se stapaju bez isticanja u površinu siluete.

3. VIZUELNI ASPEKT REGULISANJA URBANE SILUETE

Tematika urbane siluete pripada multidisciplinarnoj oblasti u kojoj su primarni *urbanizam* i njegov segment *urbani dizajn* kao i *arhitektura* a ostale discipline kao geografija, ekonomija, sociologija, kulturna istraživanja, estetika...su prisutne, manje ili više, u zavisnosti od diskursa istraživanja.

Generalno, vrlo malo naučnih radova ima o urbanoj silueti pa takođe i o regulaciji urbane forme i tom aspektu uticaja na nju. To su samo delovi nekolicine knjiga i radova. Kod nas ne postoje radovi o urbanoj silueti.

U ovom radu se *sumiraju polja urbanističke regulative kroz koja se može postići vizuelno konkurentna silueta, odnosno uticati na njenu afirmaciju i poželjan oblik.* Ona, kao glavni predstavnik vizuelnog identiteta urbane forme, treba da van granica države šalje sliku otvorenog i sigurnog grada i da na taj način ima ulogu magneta za inostrane investicije i ulaganja kao i međunarodnu saradnju.

3.1 ESTETSKO/VIZUELNA REGULACIJA

Početak ove regulacije u prošlom veku predlaže među prvima Linč (Lynch) koji kaže da gradska forma "treba da bude vođena 'vizuelnim planom': nizom preporuka i kontrola...koji se tiču vizuelne forme u urbanoj razmeri" [3].

Svaki grad bi trebao da donese regulativu za izgled njegove urbane siluete kako bi se uspostavili njen karakter i koherentnost, tj. kako bi ona bila *vizuelno prepoznatljiva, atraktivna, odlikovala se vizuelnim kvalitetom.* *Vizuelna vrednost (kvalitet)* urbane siluete ogleda se u njenoj sposobnosti da zadovolji određene ljudske potrebe, u ovom slučaju potrebe za prijatnim, lepim i podsticajnim, potrebe za orijentacijom, snalaženjem i sagledavanjem prostora radi što boljeg njegovog korišćenja. Vizuelna vrednost urbanog prostora proizilazi iz određenih, pre svega prostornih vrednosti koje su realizovane sredstvima urbanizma i arhitekture: *formalnih*, koje

zavise od geometrijskih formi objekata, njihove veličine, osvetljenja; *umetničkih*, odnosno onih koje se tiču formiranja arhitektonskih objekata kao umetničkog dela; *estetskih*, koje odražavaju težnju čoveka ka harmoniji, određenom emocionalnom raspoloženju, izražajnosti urbanog prostora i arhitektonske forme. *Za estetski kvalitet "tvrdokorni" profesionalci i oni sociološki orijentisani tvrde da je trivijalan predmet rasprave. Ipak, postoji jak dokaz da su "estetski stavovi najvažniji ocenjivači kvaliteta okruženja za stanovnike grada (Dornbusch & Gelb)"* [4].

Sa rastom prepoznavanja uticaja visokih zgrada, kao najupadljivijih komponenata urbane siluete, na estetski kvalitet urbanog okruženja, postoje odgovarajuće tendencije u stvaranju regulacije (propisa) kojima je estetski efekat primarni ili jedini cilj. Ovakvi propisi obično nameću troškove vlasnicima objekata, koji se onda prenose dalje zajednici u velikom kroz rentu.

U Sjedinjenim Državama sudovi su smatrali da *zajednice mogu da kontrolišu vizuelnu formu* navodeći da je estetika sama "legitimna odlučnost upravljačkih organa u regulaciji korišćenja zemljišta". Stemps, Nazar i Haniu daju izvode iz jednog sudskog procesa koji se odnose na estetiku: "Koncept *javnog blagostanja* je širok i inkluzivan...Vrednosti koje predstavlja su duhovne isto kao i fizičke, *estetske*, materijalne. Pitanje je moći zakonodavstva da odredi da zajednica treba da bude lepa isto koliko i zdrava, prostrana isto koliko i čista, dobro uravnotežena isto koliko i pažljivo kontrolisana". U nekoliko parnica na gradskom nivou sud je sledio prethodno navedeno [5].

3.2 VISINSKA REGULACIJA

Izražajna silueta nije uvek bila potreba i želja. U nekim kulturama i periodima urbane istorije gradovi su sačuvali jednolike, ravne profile. U staroj Kini, bilo je uobičajeno da se zabrane strukture više od dva sprata da bi se sprečilo da ljudi gledaju od gore na vladara koji prolazi [6]. U Kusku (Cusco) je takođe na snazi zabrana da se gradi iznad drugog sprata, u cilju očuvanja vizuelnog (arhitektonskog) identiteta grada, tako da se zbog potreba smeštaja sve većeg broja turista vlasnici hotela odlučuju na proširenje u vidu gradnje dodatnih podzemnih prostorija [7].

Tokom istorije i danas, visinska regulacija u nekim gradovima ne postoji dok u drugima u kojima postoji može biti striktna ili fleksibilna. Američki gradovi su veoma raznoliki po ovom pitanju. U Filadelfiji, ni jedna struktura dugo nije mogla biti viša od statue Viliijama Pena (William Penn) koja se nalazi na vrhu

gradske većnice visine 500 stopa (~152 m) [8]. U Vašingtonu (Washington D.C.), spomenik Vašingtonu (Washington Monument) još uvek nadvisuje centralni deo grada. Vašington je nacionalni horizontalni grad, zahvaljujući jednom neponovljivom Aktu iz 1910. godine koji je postavio maksimalnu visinu objekata na 130 stopa (39,6 m). Ovaj Akt gradu služi dobro. Pokušaji tržišta nekretnina i lobija građevinske industrije da ga promene imaju protivtežu u pokretu za očuvanje, koji se bori da objavi sve L'Enfanove (L'Enfant) planske limite koje se tiču podizanja višespratnica čime će ih gurnuti daleko do okolnih ivica brda [9]. Ako su gradovi ozbiljni oko čuvanja centralnih simbola vlasti oni moraju da donesu *zakonske kontrole*. U Americi, nekoliko gradova vode vođstvo – Medison (Madison), Viskonsin (Wisconsin),...Simbolička važnost Kapitola (Capitol Building) u mnogome zavisi od vizuelne istaknutosti kupole Kapitola kao jedinstvene forme na urbanoj silueti tako da se nove izgradnje ne dozvoljavaju oko podnožja kupole.

Neki gradovi nemaju ograničenja – Njujork i Čikago su pravi primeri. U ova dva grada poslovne korporacije se energično takmiče da bude vidljive u silueti grada. Kada gradovi nemaju koncentrusni gradski toranj, svako traži da gradi po jedan. Početkom 20. veka u Njujorku je bilo jasno da su neki vidovi kontrole neophodni. Rezultat je bio *njujorški propis o zoniranju iz 1916.* ('New York Zoning Ordinance'). Ovim propisom maksimalna visina je bila definisana kao višestruka ulična širina. Određeno je pet visinskih distrikta, od onog gde je maksimalna visina bila jednaka jednoj uličnoj širini do distrikta gde se širina ulice množila sa 2,5 puta. Propis o zoniranju legalizovao je koncept "pomeranja unazad". Iznad maksimalne visine u distriktu, objekti moraju da "pomeraju unazad" svoju visinu po promenljivoj razmeri. U distriktu "dva i po puta", vraćanje je trebalo da bude 1 stopu (~0,30 m) za svakih 5 stopa (~1,52 m) visine iznad limita. Može se reći da nije bilo apsolutne visinske restrikcije. Par distrikta koji su bili zonirani za centralne funkcije ubrzo su bili ispunjeni sa kulama neverovatne visine [10].

U Americi projekti urbane obnove koji su izvršeni posle 1945. godine skoro uvek su naglašavali podizanje blještavih novih poslovnih kula kako bi na taj način demonstrirali promenu. U gradovima krhke ekonomije, državni programi koji su nudili subvencionisano zemljište tražili su podizanje objekata sa privlačnošću skupih nebodera [11].

U šesnaestom veku, Pariz (Paris) je imao visinske limite koji su određivali visinu objekta prema širini ulice kako bi se stanovnicima garantovala mera

svetlosti i vazduha. To je i kasnije nastavljeno pa u Francuskoj i Španiji uglavnom uniformne strukture mešovitih funkcija od šest do osam spratova prekrivaju centralne delove gradova. U Evropi posle Drugog svetskog rata ekspanzija izgradnje nebodera je prihvaćena traumatično, za razliku od Amerike. Vizuelni uticaj visokih objekata na američku grid matricu je potpuno drugačiji od nepredvidivog uticaja na mnogo starije i komplikovanije evropske urbane matrice. U Danskoj i Holandiji lokalne vlasti su imale snagu da spreče podizanje visokih objekata. Za izgradnju stambenih kula koje su nicali svuda po Evropi bilo je kasno. U Nemačkoj, u većini većih gradova, jedino je istorijski centar to izbegao.

Politika visina zgrada treba da izrazi dominantni karakter svakog lokaliteta. "Iz ovoga će se proceniti koji je visinski raspon prirodan ili koji je maksimum za tu teritoriju i lokalitet. Ova politika treba da bude tako formulisana da bude operativna, da ne stvara krute, uniformisane oblake, bez varijacija i artikulacije. To je razlog zašto je neki *prihvatljivi raspon visine* za svaku teritoriju uspešniji nego neka *pojedinačna kruta granica*" [12].

3.3 REGULACIJA KORIDORA POGLEDA (BITNIH VIZURA)

Silueta grada se opaža gledanjem sa velikog rastojanja (daleki pogled) čime se obuhvata veći deo grada a zanemaruju se detalji elemenata prostora. Koridor pogleda zavisi od vrste pristupa odnosno pozicioniranja tačke posmatranja i ugla posmatranja. Tradicionalno postoje tri vrste pristupa tj. pogleda na urbanu siluetu koji su od značaja - pristup putevima sa kopna, pogledi sa vodenih površina (duž reka ili sa morske obale, pučine) i pogledi sa uzvišenih tačaka grada (vidikovaca, prirodnih platformi) ili sa vrhova visokih zgrada. *Pogled sa vodene površine daje upravni prikaz urbane forme – urbanu siluetu. Pristup putevima uglavnom isto tako.* Ugao koridora pogleda ka urbanoj silueti je najveći u pristupu sa vode i uzvišenih tačaka. "Zemljišne rute fokusiraju grad sa više namere. Može se manipulirati pravcem puta i komponovati poželjna scena. Praksa direktnog pristupa puteva ka silueti ili njenim elementima je česta" [13].

Ovo polje regulacije tiče se delimično i visinske regulacije. Ograničava se visina pojedinih objekata da bi se zaštitili vredni pogledi na prirodne lepote ili vredna arhitektonska dela. Npr. Denver (Denver), Montreal (Montreal) i Vankuver (Vancouver) ozbiljno ograničavaju visinu objekata da bi zaštitili poglede na planine u pozadini njihovih urbanih silueta. U

Montrealu i Vankuveru, multiplikovanje tačaka za posmatranje vodi ka identifikaciji 18 i 26 zaštićenih pogleda [14].

U Vankuveru je 1989. godine doneta gradska uredba koja je predvidela koridore pogleda ka planinama, oslobođene od objekata. Međutim, planeri su od tada bili zabrinuti smatrajući da ova uredba proizvodi vizuelno nezanimljivu ravnu liniju siluete. Grad je zatim, pre više od 10 godina, podigao visinski limit objekata za jednu trećinu u izabranim područjima. To je obrazloženo mnogo karakterističnijom siluetom sa reperima koja će nastati, iako će pogled na planine u pozadini biti isprekidan [15].

Često postoje namere grada da očuva netaknutim postojeće poglede na prijatne predele na urbanim siluetama međutim zaštita je fleksibilna pa se visokim objektima obično dozvoli izgradnja ako se pokaže da će značajne javne lepote izgrađenog mesta kompenzovati gubitak pogleda. Pri tom ne postoje nikakve direktive ili procedure koje određuju koje su to koristi od pojedinačno izgrađenih objekata.

3.4 ODABIR LOKACIJA ZA POZICIONIRANJE URBANIH REPERA

Spontano lociranje nebodera i drugih atraktivnih gradskih repera doprinosi lošoj slici urbane siluete. *Njihova lokacija mora da bude pažljivo odabrana, pogodna i opravdana.* Takođe, grupisanje i efekti kombinovanja treba da budu pažljivo razmotreni. Jedna visoka zgrada treba da sugerira važnu lokaciju. Grupacija visokih zgrada treba da je čak privlačnija i opravdanije smeštena. U suprotnom se dešava da pogrešno shvatanje fenomena visokih objekata i još lošija njegova primena kao i lociranje dovode do narušavanja izgleda urbanog prostora a što se očitava na urbanoj silueti.

1999. godine preduzeta je studija postojeće situacije lokacija nebodera unutar Londona što je rezultiralo novom mapom koja je sadržala predloge za nove lokacije. London je podeljen na nekoliko distrikta od kojih je svaki detaljno istražen. Ispitani su u njima elementi urbanog dizajna a posle prema tome efekti podizanja nebodera. Mapa koja pokazuje nove lokacije nebodera unutar svakog distrikta je tada predložena prema njihovom uticaju na gradski urbani dizajn. Istraživanja govore da je *bitno izdefinisati zone, distrikte gde se neboderi mogu graditi a takođe i pažljivo ih locirati unutar tih zona (centar, ivice,...)*. Npr. U Amanu (Amman), Abdali (Abdali) projekat urbane regeneracije grupiše sve nove

nebodere u jedan distrikt da se ne bi izgubila humana razmera grada [16].

4. ZAKLJUČAK – INTEGRALNI PRISTUP

Da bi se postigli najbolji rezultati potrebno je ostvariti *integralni pristup*, tj. povezivanje oblasti urbanog planiranja, urbanog dizajna i arhitekture. Na ovaj način naglašava se kreativna uloga urbanog dizajna i podstiče vizuelni kvalitet izgrađenog okruženja kao i urbane siluete. Uz to, potrebno je da svaki segment regulative ima svoju preciznu definiciju i svoje granice ali i definisan međuprostor u kome se pregovara sa privatnom inicijativom kako bi se postigla raznovrsna rešenja. Takođe, rezultati koji se dobijaju u empirijskim istraživanjima o vizuelnim preferencama korisnika urbanih prostora vezanim za urbane siluete mogu se inkorporirati u regulativu kako bi se dobile vizuelno kvalitetne siluete urbane forme.

LITERATURA

- [1] *The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History*, S. Kostof, A Bulfinch Press Book: Little, Brawn And Company, 1991., Boston, p. 279.
- [2] Kostof, p. 279.
- [3] *Using Pre-construction Validation to Regulate Urban Skylines*, A. III Stamps, J. L. Nasar, K. Hanyu, Journal of the American Planning Association, Vol.71, No.1, winter 2005., p. 73.
- [4] *Tall Buildings and the Urban Skyline: The Effect of Visual Complexity on Preferences*, T. Heath, S. G. Smith, B. Lim, Environment and behavior, Vol. 32, No. 4, 2000., p. 542.
- [5] Stamps, Nasar, Hanyu, p.74.
- [6] *Reading the Skylines of American Cities*, L. R. Ford, Geographical Review, Vol. 82, No. 2, Apr. 1992., p.182.
- [7] *Kusko – Pupak sveta*, A. Tucakov, City magazine, No.5, 2009., p.37.
- [8] Ford, p.181.
- [9] Kostof, p.312.
- [10] Kostof, p.311.
- [11] Ford, p.183.
- [12] *Urbani dizajn-urbanistička tehnika i estetika*, D. Tošković, Urbanistički zavod Republike Srpske, 2000., Banjaluka, p.217.
- [13] Kostof, p.315.
- [14] *Preferences for view corridors through the urban environment*, J. Zacharias, Landscape and Urban Planning, No. 43, 1999., p.217.
- [15] Zacharias, p.218.
- [16] *Skyscrapers as tools of economic reform and elements of urban skyline - case of the Abdali development project at Amman*, Abu-Ghazalah S., Middle East Tehnical University, Journal of the Faculty of Architecture (METU JFA), Vol.24, No.1, 2007., p.66.